SEMINARIS D'ASSESSORAMENT DIDÀCTIC DE LA LLENGUA CATALANA

PROGRAMA D'IMMERSIÓ

El joc

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament
Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa
Servei d'Ensenyament del Català

El joc

El joc és una activitat natural de l'infant que li proporciona plaer i satisfacció.

Els nens necessiten jugar i l'escola no pot ignorar aquesta necessitat bàsica de l'infant; per tant, ha d'afavorir el joc i potenciar-lo.

Pau Vila escriu: "*Jo quasi diria que no es pot concebre una vida de noi sense jugar; jo crec que no arribaria a home, moriria com moriria un ésser tancat en una habitació de la qual prèviament s'hagués extret l'aire*".

El joc ha de ser una activitat satisfactòria i voluntària. El mestre ha de trobar la manera d'engrescar els nens a jugar, sense fer-los perdre el protagonisme.

No sempre s'ha de buscar en el joc un resultat prefixat o una fita que s'hagi d'assolir, cal tenir en compte el procés de cada joc i l'activitat que genera, perquè tot jugant els nens arribin a sentir el plaer i la joia que els jocs comporten.

Avantatges del joc

El joc és un mitjà d'aprenentatge important que ajuda els nens i nenes tant a conèixer-se a si mateixos com al món que els envolta.

El joc desplega les seves aptituds fisíques: habilitats, resistència, força... i les psíquiques: memòria, atenció, intuïció, percepció, imaginació... alhora que els fa conscients de les seves limitacions.

Reafirma la seva personalitat tot desenvolupant-los les capacitats d'autocontrol i d'autonomia.

Els ajuda a resoldre conflictes, tensions, sentiments...

Tot jugant l'infant assumeix diversos rols, els quals li permeten modificar els papers que desenvolupa, sovint, en la vida quotidiana.

"*El joc constitueix una manera específica de funcionament de la intel.ligència infantil que forma part del procés d'adaptació a la realitat*". (*Piaget. **La formació del Símbol en el nen***).

S'ha de tenir en compte que el nen, quan juga tot sol, acostuma a inventar i a representar situacions que estan relacionades amb experiències que ja ha tingut i les mostra des de l'òptica de la seva fantasia. El joc simbòlic i espontani, durant els primers anys, és bàsic en la formació de la personalitat de l'infant. Cal respectar el seu joc espontani amb els companys encara que a l'hora de relacionar-se utilitzi la seva primera llengua.

Com més familiaritzat estigui el nen amb el joc, com més jocs conegui i practiqui, més possibilitats hi haurà que jugui en català.

Objectius del joc com a recurs per a treballar la llengua

Tot i que el joc té entitat pròpia com a activitat recreativa i pedagògica, es pot aprofitar també com a recurs per a l'adquisició del llenguatge i, a més, permet fer-ho d'una manera engrescadora.

Els jocs que es presenten en el dossier s'han seleccionat en funció de la seva utilitat lingüística. És a dir, només s'han triat els que tenen cantarelles, diàlegs o paraules que cal verbalitzar perquè el joc funcioni.

Aquesta proposta tractarà, doncs, de jocs de pati i d'aula, des de la perspectiva d'ús de la llengua.

A través dels jocs es pretén assolir els següents objectius:

- Facilitar la comunicació i l'expressió en català fora de l'àmbit estricte d'aprenentatge.
- Afavorir l'adquisició de la llengua catalana tot presentant-la i treballant-la d'una manera molt motivadora, que és una de les vies principals per a aconseguir la comunicació.
- Enriquir el vocabulari del nen i donar agilitat i fluïdesa a la parla.
- Recuperar jocs tradicionals ben engrescadors per als infants, perquè vagin enriquint el seu bagatge cultural.

Paper del mestre en el joc

- El paper del mestre davant del joc dependrà de la funció que exerceixi amb els nens i del tipus de relació que hi estableixi.
- És convenient que els mestres connectin amb els sentiments i amb el món dels nens i el joc espontani facilita l'establiment d'aquesta connexió.
- El mestre ha d'acceptar la necessitat de jugar del nen i ha de ser capaç de compartir, sempre que calgui, el plaer i la il.lusió que el joc li proporciona.
- El mestre ha d'incloure estones de joc dintre de la programació i ha d'estimular els infants a participar-hi. Cal recuperar jocs que s'han perdut o bé que són oblidats. Per tant, el mestre ha de seleccionar i revisar els jocs que presenta als nens.
- El mestre ha d'ensenyar els jocs perquè després els infants puguin jugar-hi a les seves estones de lleure. En serà el director i l'organitzador, per engrescar a jugar i per vetllar que el joc no decaigui; alhora, observarà de quina manera evoluciona el joc i com actuen els seus jugadors.

Tot i que el mestre té un paper en aquesta activitat lúdica, no es pot oblidar que el nen ha d'arribar a tenir autonomia en el joc, la qual cosa condiciona i limita la presència del mestre a l'hora de jugar.

Aspectes de llenguatge

Paper de la paraula

"El paper de la paraula dins el joc és divers: hi ha jocs en els quals la paraula té una funció purament **vehicular** -aquest seria el cas dels jocs de córrer-; en d'altres és un **component** fix -com és el cas de les cantarelles que acompanyen els jocs de rotlle-; en tercer lloc, hi ha un grup de jocs en els quals la paraula és un **component essencial**: sovint la paraula és el joc, i ho és en una part o bé en la totalitat." (*El joc. Un recurs a la classe de llengua*).

En aquest dossier -com hem dit en l'apartat anterior- es recullen aquells jocs de pati i d'aula en què és present la paraula, en qualsevol de les funcions esmentades.

No oblidem, tanmateix, que el joc és una activitat que es justifica plenament per la seva finalitat lúdica. No hem de cometre l'error, doncs, de transformar-lo per adequar-lo a la classe de llengua. EL joc tindrà el màxim poder d'adquisició de llenguatge en tant que funcioni plenament com el que és: un joc.

Expressions més usuals

Ja que aquesta proposta pretén ser una aportació de jocs perquè els nens arribin a jugar en català, creiem que no n'hi ha prou que aconsegueixin aprendre les fórmules lingüístiques incloses en els jocs, cal també que vagin adquirint l'hàbit d'usar el català per a tots els comentaris que giren entorn del joc.

Per aquest motiu, reproduïm en el dossier una llista de les expressions més usuals en el joc, utilitzables tant pels jugadors com pel coordinador del joc, que hem extret de *El joc. Un recurs a la classe de llenguatge.*

Correspon al mestre anar-les introduint progressivament en el joc, perquè els nens s'hi familiaritzin i les vagin incorporant al seu lèxic.

Llista d'expressions classificada per situacions

Anar a jugar

- Juguem?
- Anem a saltar i ballar?
- Anem a jugar a la plaça?/al pati al carrer/ a can.../ a casa en/ la.
- Qui vol jugar?/ Vols jugar?
- M'hi voleu, a jugar?
- Puc venir amb vosaltres a jugar?
- Vine a jugar amb nosaltres.
- Vine amb nosaltres a jugar.
- Tinc ganes de jugar.
- No tinc ganes de jugar.

Preparació del lloc

- Anem a jugar!
- On anem a jugar?/ On hi anem? Anem-hi/
- Anem allà/ Allà al mig/
- En aquell racó/ A la cantonada.
- No hi ha prou espai aquí.

Preparació del joc

- No som gaires/ Som pocs/ No som prou colla.
- En falten/ Ja hi som tots/ No hi són tots.
- Ja som prou colla/ Som massa gent.

Comptar i parar

- A qui toca parar?
- Va, triem/ Comptem?
- Compta tu/ Tu comptes.
- A qui ha tocat parar?
- A qui toca?
- Fem-ho per sorteig.
- Ens ho sortegem?
- Fem-ho a sorts.
- Fem-ho a palles curtes, palles llargues.
- Fem-ho a parells o senars

L'ordre

- Fem fila!
- Posem-nos en regle/en fila
- Posem-nos per ordre d'anys.
- Posem-nos per ordre d'alçada.

Indicacions i ordres

- Fem rodona/ Fem rotllana.
- Fem el rotlle ben fet/la rotllana ben feta.
- Empetitim la rotllana/ Fem-la més petita.
- Engrandim la rotllana/ Fem-la més gran.
- Posa't a la rotllana/ Entra a la rotllana.
- Posa't al mig de la rotllana.
- Vine cap aquí/ anem cap allà
- Anem tots cap allà.
- Passem a l'altra banda.
- Fes-te enrere/ Fes-te endavant.
- Posem-nos al voltant/ al mig/
- Afegeix-te a la rotllana.
- No toqueu ratlla.
- No trepitgeu la ratlla.

- Aneu de pressa/ a poc a poc.
- Seguim el ritme/ Segueix!
- Feu una passa més llarga/ més curta.
- Fes un salt!/ Salta!/ Saltem!
- Traspassa!
- No s'hi val a moure's/ No et moguis!
- Tots ben quiets!
- Tots drets!/ Posa't dret!
- Tots ajupits!/ Ajup-te!
- Tots asseguts!/ Seu!/ Seiem.
- Ajupim-nos tots!
- Agafeu-vos de la mà/ Agafa't!
- Estireu ben bé els braços.
- Arronseu el brac, el peu, etc.
- Pareu l'esquena/ Para l'esquena!
- Esteneu la mà/ Estén la mà.
- Aixequeu les mans enlaire.
- Mans enlaire!
- Aixequeu els peus!
- Gireu-vos d'esquena.
- Piquem de peus a terra.
- Piquem de mans.
- Tocar a terra! Corre! / Corre més / Correm!
- Vés a tot córrer!/ Fugim corrent!
- Fugim a tot córrer!
- Afanya't / Afanyem-nos!
- Comencem? A la una, a les dues i a les... tres!
- Fem força!
- Fort! / Va, fort! Fort va!
- Estirem tots / Estira fort!
- Estrenyem tots! / Estreny fort!
- Afluixem tots! / Afluixa!
- Fem-ho seguit. Saltem seguit.
- Després de l'un, l'altre.
- No us entretingueu / Afanyeu-vos!
- Qui va primer?
- Jo sóc el primer/ el segon, etc.
- Qui va davant?
- Qui tira?
- A qui toca tirar?
- Qui fa rodar (la corda, etc.)?
- Llança la baldufa!
- Tira la pilota!
- Para-la! / Entoma-la! / Copsa-la!
- Passa-me-la! Passeu-nos-la!
- Tira!/ Va tira!
- Tira a aquest angle/ a aquest cantó.
- Tira al mig / a prop / lluny.

- Fem proves primer/ Provem-ho!
- Estira fort! / No estiris tant!
- Tiba fort! / Afluixa! / Arronsa.
- A veure si l'encertes!
- A veure si la toques!
- A veure si saps dir ben de pressa..
- De pressa! / Ben de pressa!
- Rabent!/ Ben rabent!
- Vigila! / Compte! / Vés amb compte!
- Para esment / Estigues a l'aguait!
- Vés alerta! / Ep! /Estigues alerta!
- Alerta!
- Ens hem fet un bon tip de córrer/ de jugar / de riure.
- Aquest joc és molt entretingut/ distret / divertit / ensopit.
- Aquest joc és molt arriscat.
- Hem hagut de suar molt per guanyar! (en sentit literal o simbòlic)
- Tu vigila./ Tu pares.
- No miris!/ Aquest mira!/
- No guipis!/ No espiïs!
- Tu hi veus! (amb els ulls tapats)
- Aquesta hi veu! (amb els ulls tapats)
- No s'hi val! /Torna't a amagar!/
- Torna a amagar-te!
- Torna-la a amagar! (la penyora)
- Tornem a començar.
- Em dono / Ens donem.
- Em rendeixo / Ens rendim.
- Això és prohibit.
- Això no es pot fer!
- A dret i llei em toca a mi.
- Ho he fet per broma.
- Ho he dit per riure.
- Ho he fet per jugar.
- Ho he fet per divertir-me.
- Quina manera de jugar!
- Això no són maneres de jugar.
- Has guanyat per sort.(no per habilitat)
- Has guanyat! / Hem guanyat!
- T'he tocat! / No m'has tocat!
- Hem empatat!
- Trampa! / Has fet trampa!
- No jugo! / Doncs, ara no jugo!
- Ara prou! / Plego!
- Has perdut / Hem perdut!/ Estem perduts!
- Has de pagar penyora!
- A veure si endevines...
- Ho has endevinat!
- Dóna'm pistes...

- T'has quedat enrere.
- T'has quedat ressagat.
- És difícil de fer aquest joc.
- És fàcil de fer aquest joc.
- Aquest joc és perillós.
- Canviem de joc?
- Pleguem? / És hora de plegar.
- Ha arribat l'hora de plegar.
- S'ha acabat el joc.
- Fins quan dura el joc?
- Ja dura massa estona.
- Fa massa estona que dura.

Maneres d'iniciar el joc

Cantarelles d'engrescar a jugar

El paper de la paraula en el joc es pot ampliar a les seves fases prèvies:

- a) trobar el nombre de participants que fan falta per iniciar el joc,

- b) escollir el paper de cadascú en el joc.

En *EL JOC*. Un recurs a la classe de llengua, se citen algunes de les cantarelles més utilitzades per engrescar a jugar, que reproduïm:

- Qui vol jugar?
- Que després no jugarà,
- ah, ah!
- Qui vol jugar
- a (arrencar cebes)?
- Qui vulgui jugar
- que ens doni la mà.
    - Sa, sa, sa, botella, botella, botella,
    - sa, sa, sa, botella, botella, botà,
    - si voleu venir, comenceu-vos, comenceu-vos,
    - si voleu venir, comenceu-vos de vestir,
    - si hi voleu anar, comenceu-vos, comenceu-vos,
    - si hi voleu anar, comenceu-vos d'agafar.
- Qui vulgui jugar
- que agafi la mà,
- que es posi a la cua
- i jugarà.

El grup inicial que pretén jugar a algun joc determinat, s'agafa de les mans o pel coll i va cantant-ne alguna, repetitivament, fins que els que ho senten s'uneixen al grup i hi ha suficients participants per iniciar el joc.

Cantarelles i jocs de tria

Per decidir el paper de cada jugador, qui ha de quedar eliminat, qui ha de parar, qui ha de menar el joc, etc. hi ha diverses maneres tradicionals de fer-ho:

- a) mitjançant cançons o cantarelles eliminatives
- b) mitjançant altres jocs de tria.

Recull de cançons i cantarelles eliminatives tradicionals

- **Dalt del cotxe hi ha una nina**

  Dalt del cotxe hi ha una nina,
  que repica els cascavells;
  trenta, quaranta,
  l'ametlla amarganta,
  pinyol madur,
  vés-te'n tu.
  Si tu te'n vas,
  nero, nero, nero.
  Si tu te'n vas,
  nero, nero, nas!

- **L'elefant del parc**

  L'elefant del parc
  diu que està malalt,
  té una pota coixa,
  l'altra li fa mal.
  Van a buscar el metge,
  el metge manescal.
  - Vés-te'n tu,
  cap d'animal.

- **Passa, bufona**

  Passa, bufona;
  passa, durona;
  vés-te'n tu,
  que ets bona minyona.
  Passa, passerella;
  passa, passeró;
  vés-te'n tu,
  que ets bon minyó.

- **Pim! pam! pet!**

  Pim! pam! pet!
  tapi, tapi bruixet.
  Pim! pam! pet!
  tapi, tapi, tep.

- **Pit, ametlla i confit!**

  Pit, ametlla i confit,
  cigarret de plata,
  barrabís, barrabàs,
  tu te'n quedes
  i tu te'n vas.

- **Poma rodona**

  Poma rodona,
  cas de Cardona,
  pinzell martell,
  quantes dames
  hi ha al castell?

- **Poma vidoma**

  Poma vidoma
  de Santa Coloma,
  poma vidau
  de Sant Nicolau,
  xitvo, xitvo, carboner,
  vés-te'n tu
  del meu carrer.

- **Quatre pedres**

  Quatre pedres hi ha al carrer,
  jo les sé comptar molt bé,
  de color de xocolata,
  una, dues, tres i quatre.

- **Quinze són quinze**

  Quinze són quinze,
  quinze, quinze, quinze,
  quinze són quinze,
  quinze, quinze són.

- **Trompa, trompeta**

  Trompa, trompeta,
  trompa, trompó,
  tots hi han de ser
  menys jo.

- **Un, dos, tres, quatre**

  Un, dos, tres, quatre,
  de segar en ve el batre;
  segarem, batrem,

  quina feina que tindrem!

  Hem segat, hem batut,

  quina feina que hem tingut!

  Barrabís, barrabàs,

  tu te quedes, tu te'n vas,

  bis, bas,

  pis, pas.

- **Un i dos són tres**

  Un i dos són tres,
  dos i dos són quatre,
  quatre minyonetes
  feren un banquet;
  quan l'hagueren fet
  eren vint-i-quatre.

- **Un tros de gel**

  Un tros de gel
  fica'l a l'oli,
  fica'l a l'oli.
  Un tros de gel,
  fica'l a l'oli
  i veste'n al cel.

- **Una rata hi ha al terrat**

  Una rata hi ha al terrat,
  amb el cul arremangat
  de color de xocolata,
  una, dues, tres i quatre.
  (Variant: Una mona)

- **Una plata d'enciam**

  Una plata d'enciam
  ben amanida, ben amanida;
  una plata d'enciam
  ben amanida amb oli i sal.
  Sucarem un tros de pa
  per qui toqui, per qui toqui;
  sucarem un tros de pa
  per qui toqui de parar.

- **Una pometa en tinc a l'hort**

  Una pometa en tinc a l'hort
  que en verdeja, que en verdeja;
  una pometa en tinc a l'hort
  que en verdeja com la flor.
  Quan el sol hi tocarà
  la pometa, la pometa,
  quan el sol hi tocarà
  la pometa ja en caurà.

- **Uni, dori, teri**

  Uni, dori,
  teri, quateri,
  mata la veri,
  viri, virom,
  compta bé
  que dotze hi són.

  Variant:

  Uni, dori,
  teri, quateri,
  quinti-li beri,
  viri, virom,
  compta les dames
  que dotze hi són.

Altres formes selectives

Els quatres sabaters

L'infant construeix un objecte que li serveix per a escollir entre dues opcions: cel / infern, blau / vermell, etcètera. El procediment per escollir consisteix a dir un número determinat o a cantar una cançó.

El nen que vol escollir diu un número, per exemple el disset, i el nen que fa el joc va movent el paper fins al número disset, i s'elegeix el color, el dibuix, la paraula, etc. que queda a la vista (1).

(1) La cançó que precedeix la tria en algunes contrades és:

Els quatre sabaters

quan treballen, quan treballen,

Els quatre sabaters,

quan treballen no fan res.

Procés de construcció i mecànica del joc:

1. Mitjançant dos plecs dividim un quadrat de paper en quatre petits quadrats.

2. Dobleguem cadascuna de les puntes cap al centre, a fi i efecte que quedi un quadrat més reduït que l'anterior (2a, 2b, 2c).

3. Fem la mateixa operació a l'altra cara del quadrat. N'obtindrem un altre de més reduït (3a, 3b).

4. Dobleguem el quadrat pel mig i en resultaran quatre petits quadrats independents amb "orelletes". En els quadrats interiors, s'hi han fet dos dibuixos o s'han acolorit amb dos colors.

5. Per aconseguir la mobilitat de l'objecte, cal introduir els dits sota les quatre "orelletes" abans esmentades. Ajuntem i separem l'índex i el polze d'ambdues mans tot descobrint la part interna de l'objecte amb les figures o els colors convencionals.

Cara o creu

Dos jugadors trien cadascú una de les dues cares d'una moneda. Es llança la moneda a l'aire i, quan ha caigut, guanya aquell a qui surt a la vista la cara que ha triat de la moneda.

Palletes curtes i palletes llargues

S'ha d'agafar un nombre de palletes igual al nombre de participants. Les palletes seran totes d'una mateixa mida, excepte una que serà més curta. Un dels jugadors agafarà les palletes i se les posarà dintre el puny, de tal manera que totes semblin de la mateixa mida. Cada participant n'estirarà una. Surt elegit aquell a qui correspon la palleta més curta.

Parells o senars

Dos jugadors, amb les mans closes al darrere de l'esquena, han d'escollir una de les dues opcions: parells o senars. Un cop identificat cada jugador amb la seva opció, es compta fins a tres. Els dos jugadors, alhora, han de treure les mans amb el nombre de dits estesos que vulguin o amb els punys closos. Si el nombre total de dits estesos que hi ha entre les quatre mans és parell, guanya qui ha triat "parell". Si no, guanya l'altre.

Pedra, tisores, paper

Representació dels objectes:

- Pedra: puny clos
- Tisores: puny clos, dos dits (índex i mig) oberts i separats.
- Paper: la mà totalment oberta i els dits separats.

Funcions dels objectes:

- Les tisores tallen el paper.
- El paper embolica la pedra.
- La pedra trenca les tisores.

Mecànica del joc:

Comença la tria amb els jugadors asseguts en rotllana i amb les mans al darrere. Després de comptar fins a tres, cada jugador treu una mà en diferent posició segons el que vol representar. El fet de guanyar o quedar eliminat depèn de la rapidesa a utilitzar l'objecte escollit, d'acord amb les funcions que pot tenir segons la normativa del joc.

Classificació dels jocs

El recull de jocs que oferim inclou jocs de pati i d'aula que permeten un bon aprofitament de la llengua sense oblidar allò que és el més important en el joc, el fet de jugar.

Aquests jocs, classificats segons el lloc on es juguen (a l'aula o al pati), el tipus d'activitat que proposen, la necessitat d'emprar uns elements o uns altres..., s'han escrit en fitxes per tal de donar-los la màxima funcionalitat i de facilitar-ne l'ús. Els jocs de pati estan classificats, a la vegada, en:

Jocs de pati

JOCS D'AMAGAR

- Campaneta la ning-ning
- Conillets, a amagar, a amagar
- Cuit a amagar
- Escarabat bum-bum
- Pim, pam, conillam
- Restolino, restolano

JOCS DE SALTAR CORDA I DE MOVIMENT

- Si la barqueta es tomba
- El carter
- Olla barrejada
- El nostre ofici, pare
- Arrencar cebes
- Els forats
- Saltar pilars
- Un, dos, tres, botifarra de pagès

JOCS DANSATS

- El ball de la civada
- El ball de les casseroles
- Ball rodó, Caterineta
- El ball de Sant Corneli
- La bugada
- La coqueta amb sucre
- La masovera
- Les oques
- Olles, olles de vi blanc
- Peu polidó
- Quan tres oques van al camp
- La sardana de l'avellana
- Els soldats vénen de França

JOCS DE ROTLLANA

- A la vora de la mar
- Els cavallers
- L'espardenyeta
- La gallina ponicana
- En Joan petit
- El joc dels disbarats
- El llopet
- Els paquets
- El pare carbasser
- El pou de casa
- El Puput
- El ruquet valent
- Senyor rei de Matalgram
- Trinco, trinco de puntetes
- Volen, volen
- Volta cap aquí

Jocs d'aula

- Aquest és el pare
- Bartomeu, què voleu?
- Els esclops d'en Pau
- El guitarrí
- Inventar històries
- Loto
- Màgia negra
- Memory
- Me'n vaig a Amèrica
- Ning, nong
- On és?
- Passar cromos

- Passar l'anell
- El personatge
- El peuet
- Posar la cua
- Sesta, ballesta
- El telèfon
- Tot al revés
- Un, dos, tres, marro és
- Un vaixell carregat de...

A la part superior dreta de les fitxes de joc hem indicat l'edat -o les edats- per a les quals els jocs són recomanats.

Suggeriment per a organitzar el fitxer dels jocs

Agafeu la fitxa de cada joc i plastifiqueu-la. A la part del davant, hi quedarà l'explicació del joc i els aspectes de llenguatge que s'hi treballen. Al darrere, les cançons amb la música, les cantarelles o les expressions del joc i el material que s'hi empra.

Col.loqueu les fitxes en un fitxer o en una capsa tot seguint la classificació que s'ha proposat.